

HORACI
Odes (llibres I i II)

Traducció de Jeroni Zanné
Edició a cura de Martí Duran

TRÍPODE
Editorial Trípole

Biblioteca del Modernisme, 4

HERMENEIA

Títol: Horaci. *Odes* (llibres I i II)

Primera edició: octubre de 2020

© De l'edició i del pròleg: Martí Duran

© D'aquesta publicació: Pilar Blasco Prim. Editorial Trípede

Carrer d'Aribau, 114, entl. 4a, 08036 Barcelona

www.tripode.cat

Instagram: www.instagram.com/editorialtripode/

Facebook: www.facebook.com/TripodeEditorial/

Twitter: www.twitter.com/Ed_Tripode

Disseny i maquetació: Elma Presas

Correcció: Helena Batlle

Imprimeix: Romanyà Valls

Imprès a Catalunya

Imatge de la coberta anterior: *Pedres velles*, Raixa de Santiago Rusiñol (1902-1907)

Imatge de la coberta posterior: *Retrat al llapis de Jeroni Zanné*, de C. Sanxo, publicat a *Ressorgiment* (216, juliol de 1934, p. 3483)

ISBN: 978-84-122351-0-4

Dipòsit legal: B 19556-2020

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org), si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

ÍNDIX GENERAL

Pròleg	7
1. Horaci, el poeta de la mesura	7
1.1. El poeta	7
1.2. L'obra d'Horaci	8
1.3. Les <i>Odes</i>	10
2. Horaci en la literatura catalana moderna.....	12
3. La traducció de Zanné	16
4. Les formes mètriques en la traducció d'Horaci.....	26
4.1. L'evolució de les traduccions catalanes	26
4.2. Els criteris mètrics seguits per Zanné	31
5. Criteris d'edició.....	42
Bibliografia.....	45
Llibre I	49
Llibre II	155
Contingut de les <i>Odes</i>	203
Llibre I.....	203
Llibre II	214

PRÒLEG

1. HORACI, EL POETA DE LA MESURA

1.1. EL POETA

L'obra d'Horaci, el poeta líric més important de l'Antiguitat Romana, ha estat llegida, traduïda i imitada per tota la tradició occidental, que hi ha volgut veure una síntesi de les virtuts clàssiques expressada amb serenor, equilibri i perfecció formal. Aquestes virtuts, d'altra banda, han coincidit en gran part amb les que ha defensat l'ètica cristiana, que d'aquesta manera s'ha pogut veure identificada, també, en les obres del poeta romà.

Quint Horaci Flac va néixer a Venosa (a l'actual regió de la Basilicata) el 8 de desembre del 65 aC, en el si d'una família modesta (el pare era un cobrador de subhastes que havia obtingut la llibertat). Malgrat les condicions econòmiques precàries, Horaci gaudí d'una educació excel·lent: després dels estudis bàsics, a Roma va assistir a les classes del gramàtic Orbili i més tard va fer un viatge a Atenes per perfeccionar els estudis filològics. Aquí es veié arrossegat pels esdeveniments polítics i es va enrolar

a l'exèrcit de Brut i de Cassi, que combatien contra Octavi i Antoni, en la quarta Guerra Civil romana.¹

A la batalla de Filipos (42 aC), però, va abandonar la guerra perquè tenia por de morir (com ens explica ell mateix). L'any 41 va tornar a Roma, on —tot i que havia acceptat l'amnistia que havia ofert August— es va trobar amb tots els seus bens confiscats, destinats a pagar els soldats veterans que havien participat en les campanyes contra Brut i Cassi. Per viure, va fer d'escriba del tresor (*scriba quaestorius*), una feina que li deixava força temps lliure. Va començar a compondre poesia: cap a la meitat del 38 aC, Virgili —gran amic d'Horaci— el va presentar a Mecenàs, que el va fer entrar en el seu cercle i, anys més tard, li va donar uns terrenys a la Itàlia central, garantia de tranquil·litat econòmica i de refugi de la caòtica vida romana.

El lligam d'amistat amb Mecenàs i els amics del cercle es va intensificar. Amb August hi va tenir bones relacions: l'emperador li va confiar la composició d'un himne solemne, el *Cant secular*, que dos cors de joves havien de cantar a les celebracions de l'any secular (17 aC) per celebrar l'arribada de l'edat d'or, és a dir, la nova època de pau després de la derrota de Marc Antoni. Tanmateix quan August li va proposar de ser el seu secretari personal, el poeta va declinar l'oferta. Horaci va morir a Roma el 27 de novembre del 8 aC, pocs mesos després del seu amic Mecenàs.

1.2. L'OBRA D'HORACI

L'obra poètica d'Horaci no és gaire extensa, i es compon d'un llibre d'*Epo-des*, dos llibres de *Sàtires*, quatre llibres d'*Odes* i dos llibres d'*Epístoles*, a més del *Cant secular* esmentat.

¹ La informació d'aquest apartat procedeix de diversos manuals de literatura romana, entre els quals podem esmentar ALBRECHT (1997), BAYET (1966), BIELER (1965) o ROSTAGNI (1964).

Els *Epodes* (el nom fa referència a la forma mètrica: un epode és el vers més curt que segueix un vers més llarg, formant un díptic amb aquest) s'inspiren en els models alexandrins de Cal·límac (segle III aC) i dels poetes grecs clàssics Arquíloc de Paros (segle VII aC) i Hipònax d'Efes (segle VI aC). Presenten una gran varietat de temes, des de la invectiva (contra una dona vella i lasciva, contra un nou ric, contra un poetastre, etc.), l'amor, els temes civils o l'elogi de la vida del camp.

Les *Sàtires* (que Horaci va intitular *Sermones*, és a dir, «converses») pertanyen a un gènere poètic genuïnament romà, inventat per Lucili (segle II aC), de qui Horaci es considera seguidor. La sàtira tracta de diversos temes, però sempre inclou una crítica als costums des d'un punt de vista personal. Contràriament a Lucili, les sàtires d'Horaci eviten la crítica mordaç contra persones concretes (fan referència, en canvi, a vicis i categories de persones) i presenten un to distès i una subtil comicitat. Les sàtires d'Horaci, d'altra banda, estan amarades d'ètica epicúria, i defensen la moderació i la mesura, que cada home pot atènyer intentant posar-se en la condició d'independència moral (*autarkeia*).

Les *Epístoles*, escrites en hexàmetres, fan servir el recurs formal de la carta per recrear converses filosòfiques, amb un to íntim i serè. El llibre II fou compost entre el 17 i el 13 aC i està format per tres llargues cartes dedicades a qüestions de poètica i de literatura. És especialment coneguda la tercera d'aquestes cartes, la famosa «Art poètica», que ha marcat les pautes de bona part de la tradició literària posterior. S'hi exposa la necessitat de barrejar l'espontaneïtat de la inspiració amb l'estudi metòdic, i la tasca pacient de llima. També és famós el principi *miscere utile dulci*, és a dir, 'barrejar l'útil amb el dolç', que ha d'inspirar tota obra literària.

1.3. LES *ODES*

Horaci va publicar els tres primers llibres d'odes (88 poemes en total) l'any 23 aC. Un quart llibre (amb quinze composicions) fou compost entre el 17 i el 13 aC a petició d'August per celebrar la victòria de Drus i Tiberi sobre retis i vindèlics. El nom d'*Odes* procedeix dels comentaristes d'època imperial, ja que Horaci va intitular els seus poemes *Carmina*, és a dir, 'cançons'. Les odes no estan ordenades cronològicament ni per cap criteri temàtic: al contrari, s'hi busca la variació temàtica i mètrica.

Per a la confecció dels seus textos poètics, Horaci va fer servir els lírics grecs clàssics, essencialment Alceu, Safo i Píndar (model de poeta profeta, *vates*, inspirat pels déus), filtrats per la poesia hel·lenística i la poesia neotèrica.² La imitació d'aquests poetes és més formal que no de contingut: efectivament, s'han pogut identificar alguns continguts coincidents, com la comparació de l'estat amb una nau a I, 14, que procedeix d'Alceu, però també es pot afirmar que moltes odes no tenen cap referent grec: Safo, per exemple, no és mai reelaborada.

En aquesta imitació formal —com indica ell mateix (a III, 30)— Horaci es proposa introduir a la poesia llatina les formes mètriques de la lírica eòlica grega. Tanmateix, Horaci presenta uns esquemes més rigorosos i respecta escrupolosament les cesures, cosa que no fa sempre la lírica grega. A més, hi ha una diferència formal important, i és que la lírica grega es cantava, mentre que l'obra d'Horaci està pensada per a la recitació i la lectura.

En les *Odes* d'Horaci, d'una gran perfecció estilística, hi triomfa el control de les emocions i els sentiments. Només en els poemes d'amistat (com

² Els neotèrics, com Catul o Licini Calv, procedien normalment de la Gàl·lia Cisalpina i rebutjaven la tradició poètica llatina, alhora que mostraven predilecció pels poetes alexandrins.

el dedicat a Virgili) hi traspuia un sentiment més íntim. Sempre des d'un distanciament amb la realitat, Horaci s'hi presenta com un moralista: insisteix en la idea de la mesura (*aurea mediocritas*), ancorada en un concepte de felicitat que s'associa a motius tradicionals com la modèstia, l'estalvi o la vida del camp.

Horaci reflexiona molt sovint sobre la fugacitat de la vida (és famós el motiu del *carpe diem*, és a dir, el convit a superar la immanència de les coses amb la plena possessió del moment que podem controlar), i aquesta reflexió omple de malenconia tota la seva poesia. El *carpe diem* no és un convit superficial a gaudir: el convit al plaer no està separat de la certesa que el plaer és caduc, com la vida mateixa.

L'únic remei per al savi, davant d'aquesta certesa, és fabricar-se una sòlida cuirassa amb els béns de què ja ha gaudit i viure serenament el present sense mirar el futur. D'altra banda, aquesta meditació de vegades es pot traduir en un cant a la pròpia serenitat: la felicitat de l'*autarkeia*, la condició del poeta savi, lliure dels turments de la follia i protegit pels déus. Cal tenir en compte, però, que aquesta condició d'*aurea mediocritas* no és eterna: la saviesa s'ha de confrontar contínuament amb les angoixes i el dolor de la vida.

En relació amb l'*aurea mediocritas*, a les *Odes* apareix sovint la descripció del camp segons el model del *locus amoenus*: un paisatge de camp agradable en el qual tenen lloc àpats, moments de repòs i una plàcida vida rústica. El camp horacià correspon normalment a l'espai de la petita possessió personal del poeta, l'anomenat *angulus*, que es presenta com un racó de seguretat i protecció. És des d'aquesta possessió que Horaci reflexiona sobre temes com la saviesa, la mort i l'amistat.

A les *Odes* trobem nombrosos poemes eròtics, en els quals un ingredient fonamental és l'allunyament irònic de la passió. Amb algunes excepcions, l'amor hi és analitzat com un ritual amb una sèrie d'elements força

tradicionals, presents també en altres lírics llatins: serenates, trobades, juraments, galanteries, etc.

Un darrer pol de les *Odes*, quantitativament important, està format per temes civils i nacionals, amb la celebració de personatges, esdeveniments i mites del règim d'August. Darrere de l'adhesió del poeta a la ideologia del Principat, es detecta una preocupació moral per la situació de Roma: Horaci, com a intèrpret d'incerteses i temors, sentiments i aspiracions de la societat contemporània, està convençut que la crisi de la societat deriva de la decadència dels costums i de l'abandonament del sistema de valors eticopolítics del passat.

2. HORACI EN LA LITERATURA CATALANA MODERNA

La petja d'Horaci en la literatura catalana (sigui en traduccions o en creació original) s'ha vist afectada, com tants altres àmbits, per les difícils vicissituds de la nostra història. Així, el període més horacià de la literatura europea, que és el Renaixement, coincideix a Catalunya amb l'inici de la Decadència, per la qual cosa no hi ha a casa nostra, com va remarcar Menéndez Pelayo, una continuïtat entre l'horacianisme medieval i el que es reprèn al segle XIX.³

La represa d'Horaci es produeix a Catalunya amb el Romanticisme —un període, per cert, que a Europa no és particularment favorable a l'autor llatí. Així, la primera mostra moderna de literatura horaciana la trobem a Catalunya, com recorda Medina,⁴ en Manuel de Cabanyes (1808-1833), un poeta que més endavant va ser reivindicat per Costa i Llobera⁵ i pel mateix Zanné. Cabanyes és autor d'uns *Preludios de mi lira*, on conrea elements mètrics clàssics, com l'estrofa saficoadònica.⁶

³ MENÉNDEZ PELAYO, 1951: IV 241.

⁴ MEDINA, 1976: 97.

⁵ A les *Horacianes* 3, «A Cabanyes».

⁶ Sobre Cabanyes, vegeu Julián BRAVO VEGA, «Aproximación a la obra literaria de Manuel de Cabanyes», *Cuadernos de investigación filológica*, 23-24 (1997-1998), p. 185-194.

En aquesta represa de la tradició horaciana que fa el Romanticisme, són especialment importants els poetes mallorquins, com Tomàs Aguiló (1812-1884) i Josep Lluís Pons i Gallarza (1823-1894). De Pons i Gallarza (que fou mestre de Costa i Llobera), Menéndez Pelayo considera profundament horacians, amb raó, els poemes «La llar» i «L'olivera». ⁷ A Catalunya, per la mateixa època, Menéndez Pelayo vol veure ressons horacians en Manuel Milà i Fontanals. ⁸

A cavall entre el Romanticisme i el Modernisme, sempre seguint Menéndez Pelayo, ⁹ trobem ressons horacians (com a traductors o com a poetes) en autors menors com Francesc Pons, Joan Montserrat i Archs, Joan Sardà, Joan Planas i Feliu, Artur Masriera i Colomer, Ramon Siscar, Joaquim M. Bartrina, Pau Bertran i Bros i Lluís M. Nadal. D'aquesta nòmina de poetes destaquen les traduccions de Joan Sardà ¹⁰ i les d'Artur Masriera, que tradueix l'oda 9 del llibre IV i l'oda 4 del llibre II. ¹¹

Tanmateix, és amb el Modernisme quan la tradició horaciana pren volada. Per a Menéndez Pelayo, ¹² la represa d'Horaci durant el Modernisme té a veure amb el desig d'incorporar el millor de la tradició clàssica a la cultura catalana, sempre amb la voluntat de modernitzar-la, que caracteritza el moviment. No hem d'oblidar, tanmateix, que alguns dels models que segueixen els modernistes (com ara Carducci) també són profundament

⁷ MENÉNDEZ PELAYO, 1951: VI 434-435.

⁸ MENÉNDEZ PELAYO, 1951: VI 438.

⁹ Vegeu-ne la citació a MEDINA, 1976: 99-100.

¹⁰ «Traduccions. Odes d'Horaci», dins *Obres escullides*, Barcelona, Llibreria de Francisco Puig y Alfonso.

¹¹ MASRIERA I COLOMER, A. «Odas d'Horaci», *Lo Gay Saber*, 15-2-1880, p. 40.

¹² MENÉNDEZ PELAYO, 1951: VI 241: «Más fecundo, aunque un tanto artificial, el movimiento catalanista de nuestro siglo, buscando en todas partes fuentes de inspiración, ha vuelto alguna vez los ojos a la antigüedad clásica (menos siempre que a la Edad Media), y en la antigüedad ha preferido, para objeto de sus curiosos ensayos, a nuestro poeta favorito, considerándole, y con razón, como el más moderno de todos los clásicos y el que más fácilmente se amolda a las actuales formas líricas».

horacians, amb la qual cosa s'inscriuen, d'alguna manera, un corrent que també s'estava desenvolupant a Europa.

A principis del segle XX hi ha a Catalunya un humus que propicia l'horacianisme. Lluís Segalà i Cosme Parpal dirigeixen la «Biblioteca de Autores Griegos y Latinos» de l'Acadèmia Calassància,¹³ en la qual apareixen traduccions dels *Epodes* d'Horaci, a càrrec d'una nodrida nòmina d'autors: Rafael Oliver, Artur Masriera i Colomer, Lluís Gispert i Casellas, Jordi Olivari i Daydí, Carles Badia i Malagrida, Jaume Bofill i Mates, Frederic Rahola i Trèmols, i Agustí Costa.

Igualment, a cavall entre els segles XIX i XX, diversos autors tradueixen composicions d'Horaci en diverses publicacions: el 1893, Lluís de Salamó tradueix l'oda 23 del llibre III;¹⁴ el 1905, Alfons Maseras publica a *Juventut* l'oda «A Pirra» (Oda I, 5);¹⁵ el sacerdot Lluís Gispert i Casellas dona a conèixer algunes versions rimades de les *Odes* a la revista *Catalunya*, entre el 1904 i el 1905.¹⁶

L'any 1906, Costa i Llobera publica les *Horacianes*, una de les obres més importants de la literatura catalana. Les *Horacianes* són un recull de 16 composicions, dues de les quals —«A Horaci» i «Calma (traducció de l'obra

¹³ L'Acadèmia Calassància (1888-1939) fou una entitat cultural i educativa catòlica, fundada el 1888 per Eduard Llanas amb un grup d'antics alumnes dels Escolapis de Sant Antoni de Barcelona. El seu objecte era la formació de la joventut, especialment dels estudiants universitaris, en l'àmbit periodístic, acadèmic i de l'oratoría, d'acord amb les directrius de Lleó XIII. Més endavant comptà amb diverses seccions temàtiques.

¹⁴ Ll. DE SALAMÓ. «Traducció directa de Q. Horatii Flacci Oda XXIII, llibre III. A Fidile», *La Veu de Catalunya*, III, 10 (5-3-1893), p. 114-115.

¹⁵ *Juventut*, 295, 5-10-1905, p. 647.

¹⁶ *Catalunya*, XXV (1904), p. V-VII, versió de «Beatus ille» i «Epodon, Oda II»; *Catalunya*, 15-2-1905, p. 21-28, versió d'«Oda I. A Mecenes» (p. 21-22), «Oda II. A Cèsar August» (p. 23-24), «Oda III. A la nau que conduïa a Atenes Virgili» (p. 25-26), «Oda IV. A Lucius Sextus» (p. 27), «Oda V. A Pirra» (p. 28); *Catalunya*, 30-4-1905, p. 24-39, versió d'«Oda VI. A Agripa» (p. 24), «Oda VII. A Munaci Plançus» (p. 25-26), «Oda VIII. A Lídia» (p. 27), «Oda I. A Taliarcus» (p. 28), «Oda X. A Mercuri» (p. 29), «Oda XI. A Leucònoe» (p. 30).

XVI del llibre II d'Horaci)»— havien estat escrites el 1880, mentre que les restants ho foren entre el 1905 i el 1906. Seguint l'exemple de Carducci, les *Horacianes* estan escrites en metres clàssics i, des d'aquesta perspectiva, representen un trencament significatiu amb la tradició anterior. Pel que fa al contingut, les *Horacianes* són plenes de referències i temàtiques clàssiques i plantegen el tema de la inspiració poètica; defensen, doncs, la perfecció formal de la poesia (lluny de la «paraula viva» de Maragall).

Les *Horacianes* van desfermar una onada d'horacianisme i així, per exemple, com explica Medina recollint paraules de Rubió i Lluch (que n'era president), als Jocs Florals de 1907 (l'any després de la publicació de l'obra) hi hagué una «vertadera plaga» de poesies pseudohoracianes.¹⁷

Sembla que s'han d'imputar a l'admiració per Costa les traduccions de Gabriel Alomar, entre les quals destaca la del *Càntic secular*.¹⁸ En el comentari que en va fer Manuel de Montoliu,¹⁹ hi ha una observació que ens sembla significativa: la generació de poetes modernistes entenia, per primera vegada, l'esperit d'Horaci, «restant per sempre aquest nom immortal com una fita de la qual arrenca la nova ruta per on s'orienta l'actual espiritualitat catalana». Es referia, com veurem més endavant, al fet que els modernistes traduïen Horaci, per primer cop, utilitzant els metres clàssics.

Les traduccions d'Alomar han estat valorades de manera diversa per la crítica actual. Carme Bosch²⁰ les veu massa lliures, i constata que no resisteixen un acarament amb l'original, «a causa de la llibertat i atreviments de l'autor». Eloi Creus, en canvi, les inclou entre les millors de la nostra

¹⁷ MEDINA, 1977: 102.

¹⁸ Vegeu sobre aquesta traducció ALOMAR, 2001: 39. Els altres poemes traduïts són les odes I, 30, «A Venus» i I, 38, «A un jove esclau». Com indica CARME BOSCH (1996: 160), anys més tard Joan Estelrich va demanar a Alomar traduir Horaci per a la Fundació Bernat Metge, però aquesta col·laboració no es va produir mai.

¹⁹ Manuel de MONTOLIU, «Horaci traduït per l'Alomar», *El Poble Català*, 17-6-1907.

²⁰ BOSCH, 1996: 160.

tradicció.²¹ En tot cas, cal tenir present que Alomar no es limita a traduir Horaci, sinó que en diverses composicions de *La columna de foc* incorpora als seus poemes la mètrica horaciana. Un d'ells s'intitula, significativament, «Horaciana».²²

Cal fer constar que les traduccions d'Horaci continuaren durant el primer terç del segle XX, i haurien tingut una continuïtat al llarg del segle si no hagués estat per l'ensulsiada de la Guerra espanyola. Abans de la guerra, a part de la de Zanné, es van publicar les dels valencians Revest Corzo (1920-1921) i Garcia Girona (1921-1929), la de Vilaró Codina (1922) i el *Cant Secular* d'Agustí Esclasans (1935). La traducció de J. M. Llovera, publicada el 1975, és en realitat de 1926.

3. LA TRADUCCIÓ DE ZANNÉ

En la nostra edició de la *Poesia original completa* hem presentat la biografia de Zanné i els àmbits en què es desplegà la seva obra, com també una anàlisi de les seves característiques. Aquí en recordarem només algunes dades bàsiques, que ampliïem amb més informacions que hem trobat en recerques ulteriors.

Jeroni Zanné Rodríguez va néixer al carrer de Ferran²³ de Barcelona el 17 de novembre de 1873.²⁴ Feu els primers estudis a Barcelona, obtingué el títol de batxiller de l'institut de Lleida el 1890 i inicià els estudis de Dret a la Universitat de Barcelona —uns estudis que, pel que sembla, abandonà

²¹ CREUS, 2018: 272: «Les traduccions que volen més alt poèticament i que flueixen millor són, sens dubte, les de Gabriel Alomar, amb versos digníssims (amb cert abús de la sinèresi)».

²² ALOMAR, 2011: 57-59.

²³ La seva partida de naixement parla del carrer de la Llibertat, que és el nom amb què es va conèixer el carrer de Ferran durant el Sexenni Democràtic.

²⁴ Creiem que la descripció de Ramon Vives que fa Alfons Maseras al conte «A l'hora baixa» (dins *Contes fatídics*, 1911) es podria referir a Jeroni Zanné.